

alimara

Revista de Treball Social

Època 5 / número 51 / Desembre 2008

Consell de
Mallorca

Núm 51

Època 5. Desembre 2008

Edita: Institut d'Afers Socials
Consell de Mallorca

Coordinació i redacció:
Servei de planificació i documentació.
General Riera, 67
07010 Palma

Els articles d'aquesta revista expressen únicament l'opinió
dels seus autors.

Menors a Mallorca en perspectiva històrica (1796-1975)

Pere Fullana i Puigserver,
doctor en Història

L'inici de la preocupació institucional pels menors en situació de risc per causes diverses, en la majoria dels casos per orfanesa o per abandonament, s'estructurà durant la segona meitat del segle XVIII, però feia segles que existien iniciatives solvents. A Mallorca, amb anterioritat, s'hi activaren diverses institucions destinades exclusivament a la infància desatesa i en risc, especialment la femenina. Ens referim al Col·legi de Nines Òrfenes, conegut popularment com a Minyones, que funcionava en una societat que encomanava a l'Església i a la caritat el manteniment de les institucions assistencials de dones de mala vila (la Pietat), nines òrfenes (Minyones) i asils i hospicis (Casa de la Misericòrdia 1677). L'Església, que disposava de delmes, censos i deixes testamentàries, tenia cura d'arbitrar solucions, obres i mantenir-les en tot allò que afectava el bon ordre social i cristià.

I. Les primers propostes modernes: el reformisme il·lustrat

El paisatge assistencial tradicional de l'Antic Règim es transformà profundament al final del XVIII, coincidint amb les propostes reformistes impulsades per Carles III. Com a conseqüència d'aquestes polítiques socials es fundà a Palma, ja durant la monarquia de Carles IV, la Reial Casa d'Expòsits (1796) i es promogueren les primeres Cases de Caritat (Manacor

1797 i Felanitx 1798), tot plegat mentre el sistema assistencial tradicional entrava en una fase de recessió, a causa de la descentralització hospitalària, l'auge de la professió mèdica i la nova sensibilitat davant els serveis socials domiciliaris. El 1786, encara durant la monarquia de Carles III, a Palma hi persistien l'Hospital General, l'Hospital Reial o Militar i la Casa de la Pietat; 20 nins i 29 nines vivien asilats a la Casa de la Misericòrdia, on compartien el vell edifici amb homes i dones grans, i 49 nines orfes residien a la Casa de Nines Òrfenes o Minyones. Des d'aquest punt de vista, allò que es posa de manifest és que algunes de les propostes tradicionals privades, com les Minyones, es mantingueren vives i útils en una societat que de forma clara aspirava a modernitzar-se i a descansar sobre les noves administracions públiques liberals.

Hospici de la Casa de la Misericòrdia, el 1787

Fins a 7 anys:	4 nins / 6 nines
De 7 a 16 anys:	16 nins / 23 nines
De 16 a 25:	un home i 26 dones.
De 25 a 40:	un capellà, tres serventes, 5 homes, 8 dones.
De 40 a 50:	un capellà, 3 serventes, 2 empleats, 8 homes i 15 dones.
Més de 50:	61 homes; 132 dones.
Total:	2 capellans; 2 empleats; 6 servents; 75 homes; 181 dones; 20 nins i 29 nines.

Allò més destacat d'aquest període, a Mallorca, va ser la fundació de la Casa d'Expòsits o Inclusa, promoguda pel bisbe Bernat Nadal que en confià la direcció al paborde Jaume. Durant les primeres dècades, la gestió i l'administració de l'entitat va ser força difícil, atès que disposava d'escassos recursos encara i no tenia una seu estable. Per altra banda, al voltant de la seva gestió hi coneixem algun cas de corrupció flagrant, com ara que el ministre mallorquí Miquel Gaietà Soler, que atorgà a la seva germana una pensió que pertanyia al delme de la Casa General d'Expòsits.

Arran de l'aprovació de la Constitució de 1812, el règim liberal espanyol impulsà la creació d'hospitals i hospicis a cada municipi, i invertí en beneficència pública part dels béns immobles i del capital de les desamortitzacions diverses que s'executaren des del final del segle XVIII, però molt especialment les de la primera meitat del XIX, les més conegudes de les quals van ser el 1821, 1836 i 1855. Es crearen Juntes de Caritat municipals i provincials, i, més tard, les juntes provincials i municipals de Beneficència, en les quals hi participaven els responsables polítics locals o provincials, els rectors o delegats del bisbat i alguns professionals, en aquest cas generalment metges.

II. Els centres de menors durant el vuit-cents

Pel que fa als menors, és a dir a la infància, el fet més rellevant durant el vuit-cents va ser l'evolució de la Casa General d'Expòsits, primer sota la direcció del paborde Jaume (1798-1824) –durant la gestió del qual s'adquirí la seu del carrer dels Olms i tenia subseus a Alaró i Petra-, i més tard de mossèn Sebastià Gili (1844-1868), aquest darrer nomenat per la Diputació Provincial de les Balears. Dita institució comptà amb la presència de les Germanes Agustines de l'Empar, fundades el 1859, precisament amb la finalitat d'atendre els nins de la Inclusa, organitzar el procés d'al·letament amb dides repartides per tota la geografia mallorquina. Aquestes dones cobraven 30 rals al mes i tenien l'obligació de tenir l'infant en acollida fins als tres anys i es procurava que ho fessin un any més encara. Les religioses havien de tenir cura de l'escolarització i la formació dels asilats. En aquest centre hi anaven a parar aquelles criatures que, amb la terminologia de l'època, en néixer eren víctimes de les preocupacions, impediments o de la crueltat dels seus pares i eren 'condemnats' a ocupar els pits d'una dida mercenària. El 1845 hi havia 240 nins amb les seves respectives dides. Una Junta de Caritat tenia cura del manteniment econòmic de l'edifici i de garantir la formació dels nins. A mesura que millorà la qualitat de l'acollida i les condicions de vida disminuï progressivament la mortalitat dels nins, però el 1840 encara moria un 40% dels nins que ingressaven a la Casa d'Expòsits. En bona part la qualitat millorà amb la professionalització del servei, primer amb les Germanes de la Caritat (1844-1845), després amb les Germanes de l'Empar (1859-1879) i més tard amb les Filles de la Caritat (des de 1879).

El novel·lista i historiador català Joan Cortada, durant el seu viatge a Mallorca, l'estiu de 1845, visità la Inclusa i ens ha deixat unes pàgines que val la pena reproduir íntegres, perquè sintonitzen perfectament amb allò que estam descrivint. El 22 d'agost, després de visitar l'Hospital General, passà al carrer dels Oms, a la Casa d'Expòsits:

"Hoy presenta por defuera el aspecto de una hermosa casa particular, y el interior corresponde a esa perspectiva. Los expósitos de que cuida son siempre unos doscientos cincuenta, pero todos ellos se crían en el campo y las amas que cobran por la lactancia veinte y ocho reales todos los meses, están obligadas a tenerlos hasta que cumplen tres años, y pueden conservarlos un año más, continuando en percibir la asignación misma. A la edad de cuatro años el ama es árbitra de quedárselos como hijos suyos, cual comúnmente sucede, o de devolverlos a la casa, la cual los conserva dos años para enseñarles la doctrina cristiana y rudimentos de buena crianza; y al cumplir la edad de seis años los remite a la Misericordia. De pronto el número de doscientos cincuenta expósitos parece un dato de la relajación de costumbres de la isla, mas discurriendo en ello con algún detenimiento esto es

una prueba de que las costumbres están muy lejos de haber llegado al punto de corrupción que en otras partes. Aquí hay pasiones y hay deslices consiguientes a ellas, pero se ignoran todavía los infames medios de burlar los resultados de esos deslices, y si no se ignoran, falta perversidad para ponerlos en práctica. La joven que no sabe librarse de los lazos de la seducción es madre, y lleva su hijo a la casa de expósitos: el infanticidio es aquí un delito casi desconocido.

Desde que las criaturas son traídas a este asilo hasta que una ama se las lleva al campo, las crían en la casa otras amas, y como el número de infantes que a la vez se hallan en la ciudad nunca pasa de diez a veinte, los preparativos están hechos con arreglo al número. Así pues hay únicamente diez y ocho cunas. Toda está tan hermosa, tan arreglada, tan limpia que puede apostárselas con la casa particular, en que reine más aseo. Si no lo dijese una inscripción inmediata a la puerta, nadie la creería casa de beneficencia. Siguiendo las paredes de una grande, despejada y blanquísima sala, hay una estufa para calentarla y diez y ocho hermosas cunas de nogal bruñido hechas con lujo y gusto que se mecen sobre un eje que las sostiene a cuatro palmos del nivel del suelo, con camilla bien arreglada y con un mosquitero puesto en una barra que corre desde la cabecera hasta los pies y se apoya en dos pilarcitos de unos cuatro palmos. Es verdaderamente una cosa liadísima y que no puede apetecer más una familia de comodidades. Hay otro cuarto con algunas camas bien dispuestas para los niños que vuelven de la lactancia, y un cuartito para lavarlos, peinarlos y vestirlos. Sobre la sala de las cunas se está construyendo otra que les servirá para jugar, correr y saltar a sus anchuras, y en todas esas piezas hay cuadros colgados de las paredes cual si fuesen las estancias de una casa. Está al frente del establecimiento una junta, y es su administrador y vive en ella Don Sebastián Gili, sacerdote joven, humilde aunque muy despejado, sumamente atento y que desempeña este cargo con gran gusto e inteligencia. Los gastos anuales de la casa que bajo todos los puntos de vista es un verdadero modelo, ascienden a cuatro mil duros, de los cuales saca la mitad de rentas propias, y la otra la percibía de la décima benefical. Desde que cesó esta se la satisface el gobierno con las angustias y los atrasos con que satisface muchas de sus obligaciones...”.

Durant alguns anys l'Ajuntament de Palma assumí les institucions de Beneficència amb seu a Palma, perquè la Llei de Beneficència de 1848 municipalitzà els serveis socials. Però aquella experiència durà a penes un any. El director, mossèn Gili, a partir del decenni de 1850, arran del procés d'incorporació del vapor a la indústria local, es queixava sovint de la insalubritat del carrer dels Oms i de la necessitat que els nins i nines de la

Inclusa poguessin créixer en un ambient higiènicament sa, amb garanties. El 1850, Sebastià Gili dugué a terme importants reformes a la Inclusa. Dedicà un pis exclusivament als nins i condicionà un terraplè per a jocs, tot amb la intenció que els infants disposassin d'aire i sol, on poder créixer de forma saludable. Aquell any el centre tenia cura de 445 nins en període de lactància i 140 fora de lactància, és a dir entre els quatre i sis anys. Un centenar d'infants majors de sis anys estaven asilats a la Casa de la Misericòrdia. D'aquesta manera es pot constatar que en acabar el procés de lactància dues terceres parts dels infants eren adoptats probablement per les famílies mateixes que els havien surtat. Gràcies a aquest sistema, llavors ja se salvava prop del 90% dels infantons que ingressaven a la Inclusa.

Entre les propostes per implementar la qualitat de vida dels nins i per preservar-los de la insalubritat urbana i dels probables contagis de pesta, el metge Onofre González i el director proposaren, el 1854, la compra d'una casa de camp. El 1856 es llogà una casa al afores de Palma, concretament a Son Serra, i el 1857, amb el suport de l'Acadèmia de Medicina, es demanava al Governador Civil –president de la Diputació– que no s'autoritzés una fàbrica de teixits que era a punt d'instal·lar-se al carrer dels Oms, de Palma, per tant prop de la Inclusa: "cree la Academia que una vez que desapareciesen de las inmediaciones, las emanaciones que proceden de algunas fábricas de almidón, de los estanques y de los estercoleros, ganará mucho la salubridad de la Inclusa". Tanmateix no es pogué impedir aquella construcció i el director se'n lamentava davant les institucions. Finalment, el 1858 s'autoritzà la Casa de Camp del Puig des Bous, a Son Inglada, que es convertí en casa d'esbarjo per als nins i nines expòsits.

Des del 1866, mossèn Gili i les Germanes de l'Empar també es feren càrrec de servir la Casa de la Misericòrdia, on residien i es formaven els nins i nines a partir dels sis anys i fins que marxaven per formar una família. Les religioses tenien cura de la cuina, infermeria, coordinació de les dides, cuidaven de l'internat dels nins de la Inclusa i de les nines de la Casa de la Misericòrdia.

En línies generals, aquest sistema es mantingué fins a mitjan segle XX, excepció que, transitòriament, el 1868, l'administració en secularitzà la direcció i mossèn Gili va ser acomiadat de les institucions públiques de beneficència. El servei d'infermeria se professionalitzà a partir de la dècada de 1830; el planter de metges s'implementà de forma sistemàtica; i allò més significatiu que es pot destacar és que els principals avenços i millores es donaren a la Casa de la Misericòrdia, tot i que en aquell mateix edifici els nins i les nines convivia amb dones, homes, ancians, malalts i bojós. El 1865 hi havia 391 asilats (228 dones i 163 homes) dels quals 155 eren menors de 15 anys i 140 majors de 40, la qual cosa fa pensar que hi convivia mesclats participant d'un projecte comú.

Durant la segona meitat del vuit-cents hi havia tallers i un grup d'al·lotes treballaven fora d'aquell establiment de beneficència, els joves ho feien també en tallers i fàbriques, les al·lotes majoritàriament en el servei domèstic. La Casa de la Misericòrdia, a mitjan segle XIX, comptava amb

una escola d'ensenyament primari, acadèmia de música i dibuix, biblioteca i tallers d'aprenentatge. Sabem que durant el darrer terç del vuit-cents comptava amb l'Escola Tipogràfica Provincial, encarregada de l'edició de la majoria de publicacions promogudes per la Diputació Provincial de les Illes Balears. Els mestres compositors Antoni Torrandell i Baltasar Moyà, entre molts altres de prestigi, van dirigir la Banda de la Casa de la Misericòrdia.

La persistència de les Minyones: l'asil de nines òrfenes o Minyones havia estat fundat el 1629 per mossèn Bartomeu Lull i funcionava de forma totalment privada, sota els paraigües de l'Església i de les almoines. Regien el centre una governanta, que havia de ser vídua, una coadjutora i un capellà, que era el procurador i el confés. L'asil rebé nous estatuts el 1828 i un altre durant l'episcopat de Jacint Maria Cervera (1886-1897). Tot el personal que hi treballava era seglar, a les ordres d'una Junta de Govern presidida per un representant del Bisbat. Llavors el centre estava situat entre els carrer de la Soledat i dels Peraires, i per estatuts comptava amb una priora, una mestra, una inspectora, una portera, una ajudanta de la mestra i una cuinera.

El Temple, un nou asil per a nines òrfenes: el 1882, la senyora Leocàdia Togores Safortesa, comtessa d'Aiamans, fundà un asil per a nines òrfenes primer al seu palau de Lloseta i després a l'antic casal del Temple, de Palma, que ella mateixa adquirí amb la finalitat de transformar-lo en asil. Sis anys més tard, la senyora mateixa promogué que les senyores que tenien cura d'aquell espai assistencial es transformessin en congregació religiosa, posant-hi al capdavant a Maria Ramis Munar, i es constituí la congregació de Filles de la Sagrada Família, coneguda popularment com les Vermelletes, pel color de l'hàbit que portaven les religioses. El 1886, Leocàdia Togores havia cedit el Puig de Sant Miquel (Montuïri) per a les activitats d'estiu de les nines òrfenes.

El paisatge al final del segle XIX era clar. Per una banda la Diputació tenia cura d'acollir els infants abandonats, alletar-los, canalitzar l'adopció o bé tenia cura de la seva formació. En abandonar la Inclusa, als sis anys, els no adoptats passaven a la Casa de la Misericòrdia on, com hem vist, els adolescents i joves asilats, amb els adults i majors, per bé que tenien el seu programa específic d'escolarització, formació i treball, amb iniciatives singulars com la impremta, la banda de música i diverses propostes de formació. L'Església, per la seva banda, tenia una especial cura de la dona, amb dos asils, les Minyones i el Temple.

III. Paidologia i protecció del menor. La primera meitat del segle XX.

L'estudi de les ciències del nin tenia els seus seguidors sobretot aquells que s'inspiraven en la paidologia (1896) d'Oscar Chrisman. Psicòlegs i pedagogs imaginaven la paidologia com una branca específica i un camp de treball empíric específic. A l'estat espanyol aquest corrent prengué forma a través

de l'Institucionalisme. Aquests corrents tingueren una influència a Mallorca a través de Guillem Cifre de Colonya, però sobretot de l'Escola Nova.

Una sèrie d'elements configuraren el canvi d'escenari durant el segle XX a Mallorca. Diverses iniciatives privades com ara les Cases Bressol, promogudes per Margalida Caimari (n'hi havia una al carrer de la Gerreria des de 1904 i una al carrer de la Pau, des de 1914); la Gota de Llet, una institució creada a França per Dufour i que va ser introduïda a Espanya via Barcelona al començament del segle XX –recordem que a Brussel·les s'hi celebrà el II Congrés Internacional el 1907; les colònies escolars, l'escoltisme, etc. van ser iniciatives que enriquiren el paisatge educatiu en tot allò que afectava la vida dels nins i l'oferta de suport social sobretot per a les mares. És més, els nins durant la criança i els nins tutelats en lactància ja podien ser alimentats amb llet artificial. El reformisme social i la inquietud de la societat a favor de la infància adquirí, durant el primer terç del segle XX, un compromís significatiu en el terreny de l'higienisme, l'exercici físic, l'esport, l'excursionisme, però també una certa crítica al model assistencial tradicional de l'Església. Crítiques que no foren ben acollides pels elements de poder, com ara les que inferí Rosa Roig a les Vermelletes i el seu model obsolet i antipedagògic que feien servir, a través del qual reproduïen un model de societat en el qual els nins pobres i asilats eren presentats socialment i considerats com a ésser de segona categoria. Per altra banda, el catolicisme social persistia a cavall entre el model assistencial i les noves inquietuds pedagògiques inspirades en l'Escola Nova. En aquest sentit, val la pena destacar com a la Casa de la Misericòrdia s'hi constituí un dels primers agrupaments escoltes de Mallorca, ja el 1907, tal i com ho narra l'historiador de l'escoltisme Mateu Cerdà. A Palma hi havia dos grups:

“Un d'aquests s'anomenà 'La Misericòrdia' i estava integrat per nins que necessitaven la beneficència de la Diputació Provincial. Segons les dades disponibles, el mes de febrer de 1907, ja comptaven amb una banda de cornetes i tambors dirigida pel senyor Moyà i després per Miquel Castellà i Cerdà. Així els primers exploradors, en no disposar de banda, es posaren d'acord amb aquest grup de nins asilats de la Misericòrdia i els regalaren els uniformes necessaris perquè els poguessin acompanyar quan fos menester”.

El I Congrés Espanyol de Pediatria se celebrà a Palma, l'abril de 1914, amb una actuació rellevant d'Andrés Martínez Vargas, catedràtic de la Universitat de Barcelona i una de les figures amb més reconeixement social i científic. Les actes del Congrés van ser publicats precisament per la Tipografia Provincial de les Balears, amb seu a la Casa de la Misericòrdia. Aquesta Congrés significà l'inici d'una etapa nova tant per als professionals de la medicina, com per als agents socials (mestres, zeladors, religiosos, metges i ajudants de taller) i les institucions que vetllaven per tenir cura de

la infància, tant en el terreny escolar com des del vessant social. De fet, el component més nou d'aquest període va ser la creació de la Protecció de la Infància, amb els seus drets. De fet, a l'Estat espanyol, la Llei de Protecció a la Infància s'aprovà el 1904. Prestigiar la vida del nin, protegir la seva formació, salut, condicions de vida, lluitar contra l'explotació laboral, etc., van suposar grans avanços durant el primer terç del segle XX. Els països més endarrerits, per contra, patien encara explotació infantil, només pal·liada, en part, gràcies a les noves lleis laborals que limiten aquesta explotació.

A partir del primer decenni del nou-cents començà una nova etapa per als menors, que val la pena significar, malgrat que les principals institucions públiques persistien encara segons el model tradicional. El paisatge institucional i les iniciatives més emblemàtiques de la primera meitat del segle vint, fins als anys seixanta, moment en el qual Europa es qüestiona profundament el model, a penes no varià, entre d'altres coses perquè les dues guerres mundials i la Guerra Civil espanyola agreujaren encara més la saturació d'aquest model d'institucions asilars. Malgrat la significació, tant des del vessant quantitatiu com qualitatiu del conjunt de nins i nines que es formaren al marge d'una família, el component social dels menors tutelats en centres a penes no és objecte d'interès per part de la investigació, i no apareix en els manuals d'història de la infància, preocupats més aviat per les principals línies de la pedagogia.

Durant la primera meitat del segle XX, a Mallorca es distingeixen clarament dos models de formació dels menors. Per una banda, el de **les institucions públiques**, que es concretava en la Inclusa, la Casa de la Misericòrdia, el Tribunal de Menors, la Junta Local de Protecció a la Infància i Obra de la Protecció de la Infància. I, per altra, **les principals institucions privades**, ens referim a les Minyones i el Temple, com asils per a nines òrfenes, dues institucions a les que hi haurem d'incorporar una institució nova, ens referim a Natzaret (el Terreno), que es creà el 1924 amb la deïxa testamentària de la senyora Carme Rubert Sureda a la finca anomenada s'Hort del Terreno. La nova institució amb el títol Escola de Natzaret tenia com objectiu ser un asil per a nins i joves. El 1946 Jaume Bosch Vanrell hi féu una nova deïxa, i el 1987 s'hi sumà el llegat de la senyora Frontera Ensenyat. Durant la Guerra Civil comptava amb un centenar de nins asilats, disposava d'un taller per a la formació professional i tenia una impremta que, durant els cinquanta, disposà d'una màquina impressora de primer nivell. Encara hi hem de sumar una quarta iniciativa, l'Asil de Betlem (la Vileta), regentat per les Germanes de la Caritat.

El 1902, la Junta de Govern de les **Minyones** cedí la gestió a les Germanes de la Caritat. El març de 1902 s'hi formà una comunitat de quatre germanes, una priora, una mestra, una portera i una cuinera que tenien cura de l'atenció a les nines. El 1929 l'antic edifici de les Minyones, com escrivia Pere Joan Llabrés, va ser adquirit per l'Ajuntament per bastir-hi el palau de correus i telègrafs i obrir un carrer nou. Llavors l'asil s'instal·là a la plaça de les Draçanes, al palau de Can Chacón. Francesc Planes i

Mestres va ser el darrer propietari que el donà a la institució de les Minyones que hi romangueren fins el 1982, quan les asilades foren instal·lades en dues cases, i el palau fou adquirit pel Govern Balear, el 1984. Les Vermelletes del **Temple** durant el segle XX també dugueren a terme reformes significatives, sobretot a la postguerra. Crearen una coral dirigida pel mestre Antoni Esteva i el 1957 crearen una escola graduada amb dues seccions. Dita escola de la Sagrada Família, el 1957 comptava amb 35 alumnes, de 6 a 17 anys, totes internes, amb dues mestres. Persistí fins el 1974 en què les Vermelletes van ser annexionades per les Germanes Terciàries Trinitàries que continuen dirigint l'esmentada institució d'acollida i de formació social.

El 1933, en el context de la Segona República, la Casa de la Misericòrdia es constituí com a Casa d'Educació i d'Assistència Social, amb la secularització evident de la institució. Les expectatives pedagògiques s'estruncaren amb la Guerra Civil. Durant la postguerra, el centre recuperà l'esperit i el nom tradicional d'Asil Provincial Casa de la Misericòrdia, com es pot constatar en el reglament de 1946. Durant la primera meitat de 1936, arran de la victòria del Front Popular, es prohibí a les Vermelletes assistir amb les nines als enterraments i davant possibles atacs les religioses traslladaren temporalment les nines al Puig de Sant Miquel. El més significatiu que va fer la República va ser prohibir als religiosos demanar almoïna pels carrers. Tanmateix, anys més tard, les religioses hi tornaren i ho tornaren a fer acompanyades de les nines asilades. La tardor de 1936 les nines tornaren al Temple, però es veieren obligades a instal·lar-se novament a Sant Miquel a causa del bombardeig que patí Palma del 30 de maig de 1937. Una bomba caigué davant l'edifici del Temple, a resultes de la qual morí Isabel Soler Adrover, una nina asilada, natural de Felanitx.

De tal manera que la postguerra esdevingué un període especialment angoixant i dificultós per a les institucions públiques. Durant els quaranta, els joves residents a la Casa de la Misericòrdia es mostraren especialment descontents i poc afectuosos amb el nou règim. El 1939, els joves van ser motivats a allistar-se voluntàriament a l'exèrcit, però cap jove no ho volgué fer, argumentant que ja feren el servei militar en tocar-los i deixant entreveure que esperaven que per ventura tornarien els seus. La direcció de la secció masculina no s'atrevia a actuar amb duresa davant una hostilitat que el règim autoritari abominava. La disciplina era una tasca que exercien els zeladors, sobretot fora de l'horari escolar, les sortides, etc. La secció de nines era regentada per les Filles de la Caritat. La Casa de la Misericòrdia, durant la postguerra, comptava amb dos menjadors, (un per a petits i un per a majors), tres grans dormitoris, sempre vigilats per les Filles de la Caritat i els zeladors. Els nins jugaven al pati que s'hi accedia des de la Plaça de l'Hospital. Durant els cinquanta hi havia dues porteries de futbol i dues cistelles de bàsquet. Durant aquell decenni es formà un equip de bàsquet masculí que disputà diverses competicions. La Casa de la Misericòrdia funcionava com un asil tradicional, on hi anaven a parar nins de famílies amb un grau de pobresa extrem, sense possibilitats de mantenir els fills; els

orfes de pare o de mare, o d'ambdós, en aquells casos en què no es podien fer càrrec de la seva educació i sosteniment. El *Reglamento del Asilo Provincial denominado Casa de Misericordia*, de 1946, reflecteix aquest esperit i aquesta mentalitat descrita, en una època d'especial precarietat humana i cívica, i d'escassíssima sensibilitat per part de la Diputació Provincial que en tenia cura.

Una de les principals referències pedagògiques dels quaranta i els cinquanta era la disciplina, el respecte a l'autoritat i una formació basada en dos eixos: l'escolarització i el treball. L'escolarització, com no podia ser d'altra manera, era separada per sexes. La masculina funcionava com una escola graduada amb mestres públics. L'escola femenina era regentada per les Filles de la Caritat de Sant Vicenç de Paül, harmonitzava escolarització i costura per a les nines (que incloïa també habilitats relacionades amb la cuina). Com era habitual a l'època, la formació de les religioses era rigorista i pietista, tot imaginant que d'aquesta forma les al·lotes s'allunyarien dels espais moralment dubtosos dels quals provenien i on tenien tendència a tornar. Durant els quaranta hi havia un grup d'al·lotes grans, que solia oscil·lar al voltant de la vintena, la majoria de les quals procedia del tribunal de menors, i de les incloses d'Eivissa i Palma. No estaven a gust a la Casa de la Misericòrdia, però temien ésser enviades a centres de reforma, llavors regentats per les Oblates o les Adoratrius. A la postguerra, les aules destinades a classes per a nins ocupaven l'espai que des dels anys vint havia ocupat el Museu Pedagògic Provincial, dirigit per Joan Capó. Hi havia quatre aules, amb capacitat per una trentena de nins cada una; tres de les quals destinades a l'educació reglada i una quarta com a aula de música. El 1952, la Diputació Provincial, sota la presidència de Pere Salas Garau, manifestà la seva intenció de crear una secció especial "*una nueva sección destinada a anormales y retrasados, regentada por un Maestro Nacional nombrado a propuesta de esta Excma. Diputación provincial de entre los que pertenezcan al primer Escalofón del Magisterio y estén depurados sin imposición de sanción alguna*".

La formació es completava amb escoles de música i dibuix. Pel que fa als tallers masculins, n'hi havia diversos: impremta, fusteria, taller de calçat, ferreria i electricitat. L'Escola Tipogràfica Provincial era el nom de la impremta de la Casa de la Misericòrdia (editava les publicacions de la Diputació, el *Boletín Oficial de la Provincia de Baleares*, i altres llibres), i ocupava l'espai on actualment està ubicada la Biblioteca Alemany. La fusteria era el segon taller més rellevant, hi treballava mà d'obra forana a l'asil i aprenents de l'ofici també de fora, estava situat a l'espai de l'actual la Biblioteca Artesana, a tocar de l'antic Jardí Botànic. El taller de calçat tenia la funció de produir i arreglar les sabates dels asilats. Hi havia també una ferreria, considerat el menor dels tallers, atès que la seva producció era escassa, però que servia per introduir els joves en el món de la producció del ferro. Finalment, també hi havia un taller d'elèctrica i lampista, però d'escassa rellevància perquè hi havia poca demanda d'aquest servei. Els treballs d'edició de llibres, enquadernació, finestres, portes, baguls, reixes,

servia per obtenir beneficis que s'invertien en el manteniment dels al·lots i joves. Els nins i joves que no volien estudiar o no tenien condicions eren encaminats al treball manual, per la qual cosa comptaven amb un petit jornal i estímuls diversos de caràcter formatiu, a partir dels valors de l'esforç i la tenacitat que s'adquireix a partir de la disciplina del taller.

Durant els cinquanta hom percep un augment del nivell d'obertura i de permissivitat. Les nines acollides sortien a passejar en grup, acompanyades de les religioses; algun diumenge horabaixa anaven al cinema, generalment en el Cine Patronat que havia promogut el Pare Ventura i que estava situat al final de les Avingudes, prop de la Porta del Camp; feien excursions a empreses i fàbriques, anaven d'excursió, l'estiu a la platja de Can Barberà, i fins i tot organitzen festes per a al·lots i al·lotes d'altres centres benèfics com ara amb motiu de la Fira del Ram, moment en el qual, gràcies a la Diputació Provincial, nins i nines gaudien de forma gratuïta de gairebé totes les atraccions. Algunes entitats socials, com ara la Germandat Obrera Femenina (HOAC) hi organitzaven també conferències de formació, per a nines, amb la intenció d'enriquir la seva educació i les perspectives professionals. Mestres, religioses i zeladors formaven el tríode essencial de la formació a l'asil de la Misericòrdia durant la primera meitat del segle XX.

El juny de 1975 es produí el canvi de residència: els nins i joves asilats a la Misericòrdia passaren a la Llar de la Joventut. Feia alguns anys que la Inclusa també s'havia traslladat a la Llar de la Infància, en un edifici nou de l'actual carrer del General Riera, de Palma. Del sistema massificat de la Casa de la Misericòrdia es passà al de grups. El 1975, la Llar de la Joventut es constituí en vuit grups, amb vuit educadors, tres grups de nines i cinc grups de nins, de dotze al·lots cadascun. Durant els anys de la Transició política, i mentre funcionà la Diputació Provincial 1975-1979, els presidents Alcover i Santmenat van voler controlar i influir en aquell model, perquè desconfiaven del model educatiu modern. Tanmateix, aquell temps de dificultat es va superar amb la democràcia i l'organització dels serveis socials del Consell de Mallorca. De la Llar de la Joventut, les nines i nins, passaren a viure en llars, fins a cinc inicialment. La primera va ser a Son Sardina. Des de 1983 fins a l'actualitat, arran de la gestió del Consell de Mallorca, el procés de canvi encara ha estat molt major. Però això, com se suposa, pertany a l'anàlisi actual.

Tanmateix, com hem pogut constatar, el model assistencial tocà fons durant el decenni de 1970. Hem vist les transformacions en el sistema públic, beneficiat sobretot per la transició política, però aquest mateix procés també es produïa en les institucions privades, regentades per l'Església de Mallorca. El Preveres del Primer Dimarts, un col·lectiu progressista i crític, qüestionava públicament, el 1979, la presència de l'Església en el centres benèfics i apostaven obertament per un model nou. Un sistema que, tanmateix, ja era un fet, primer per la renovació conciliar que s'havia produït a l'interior de les congregacions religioses i per la professionalització del sector. No obstant aquell esperit crític, per ventura valdrà la pena estudiar en profunditat i en clau històrica la trajectòria

d'aquestes institucions que comptaren amb importants propostes educatives com ara la formació professional, l'esport i anticiparen el voluntariat.